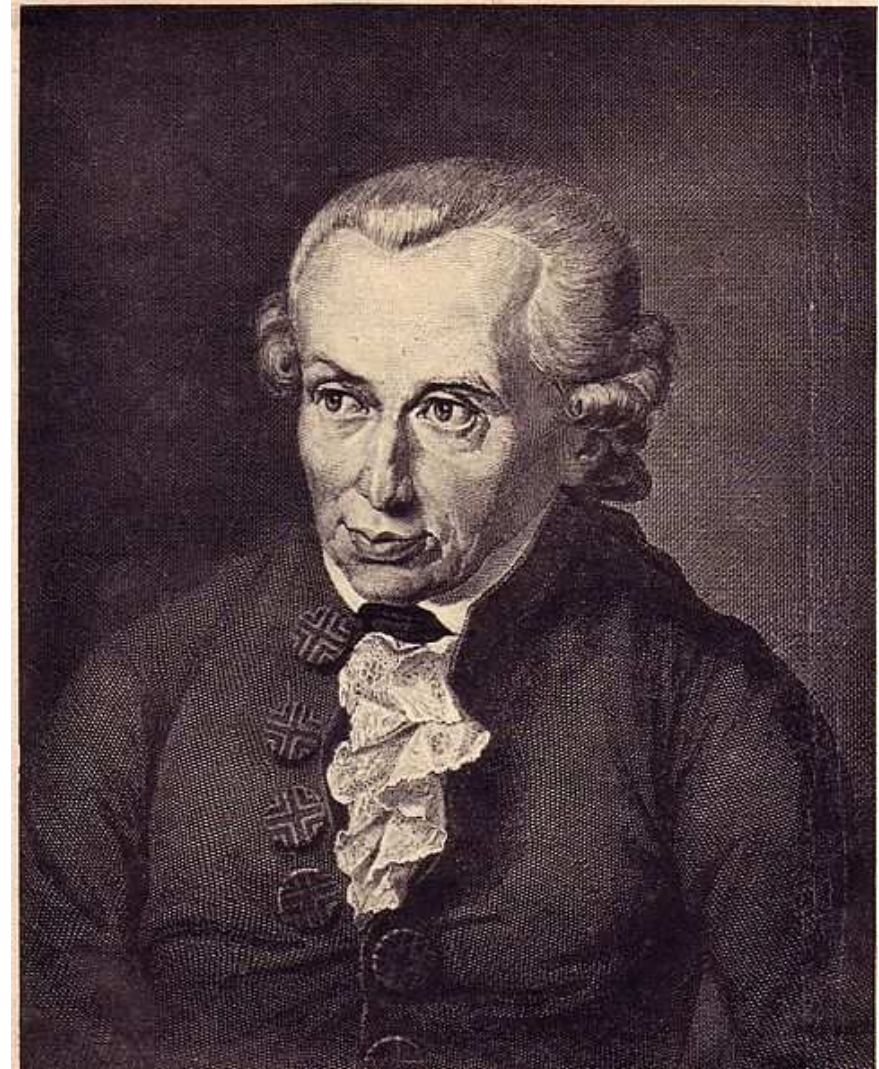

Immanuel Kant (1724-1804)

- Filozof z Królewca, jeden z najwybitniejszych myślicieli wszechczasów
- Duchowy ojciec Unii Europejskiej (w traktacie *O wiecznym pokoju* wprowadza pojęcie pokój jako podstawowy termin filozoficzny)
- Próbował pogodzić racjonalizm z empiryzmem
- Gł. dzieła: *Krytyka czystego rozumu* (wg Schopenhauera, najważniejsza książka, jaka kiedykolwiek została napisana w Europie), jej skrót to: *Prolegomena do wszelkiej przyszłej metafizyki*;
Krytyka praktycznego rozumu;
Uzasadnienie metafizyki moralności.

„Dwie rzeczy napełniają mój umysł coraz to nowym i wzmagającym się podziwem i czcią, im częściej i trwalej nad nimi się zastanawiam:

niebo gwiaździste nade mną i prawo moralne we mnie”.

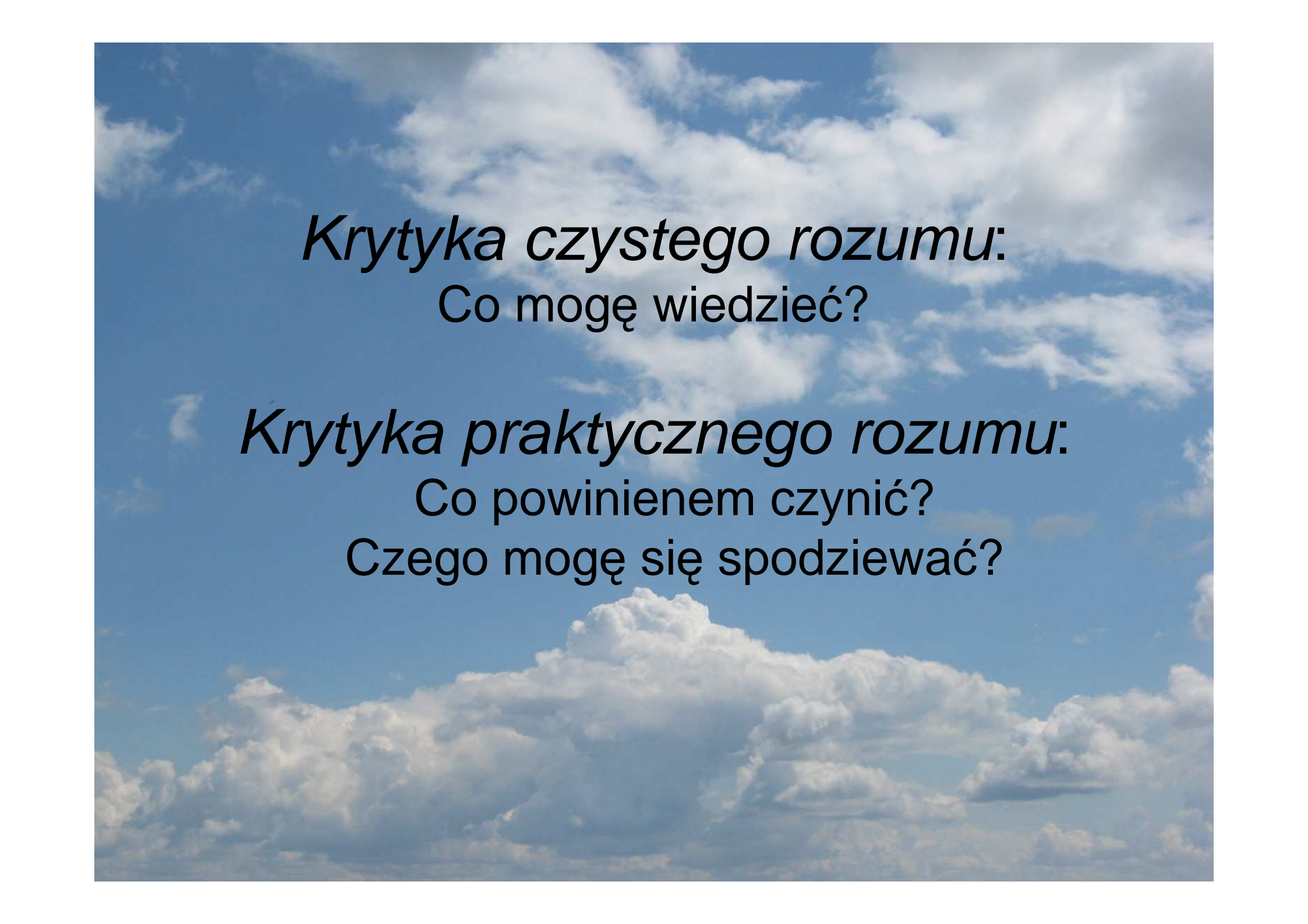
I. Kant, *Krytyka praktycznego rozumu*.

Z „dogmatycznej drzemki” Kanta budzi Hume...
Problem przyczynowości został przez Hume’a
rozwiązany w sposób niemożliwy do przyjęcia
przez Kanta.

Reakcją Kanta na sceptycyzm Hume’a
było założenie istnienia praw koniecznych w nauce
oraz pytanie o to, w jaki sposób są możliwe?
W jaki sposób jest w ogóle możliwe istnienie nauki?

Krytyka czystego rozumu:
Co mogę wiedzieć?

Krytyka praktycznego rozumu:
Co powinienem czynić?
Czego mogę się spodziewać?

Co mogę wiedzieć?

- Punktem wyjścia Kanta jest **stwierdzenie istnienia nauki i moralności**. W odpowiedzi na pytanie, **jak są możliwe**, należy dokonać: krytyki czystego rozumu i krytyki rozumu praktycznego.
- Dokonując krytyki czystego rozumu, Kant pyta o to, **czy możliwa jest metafizyka jako nauka?**
- Aby odpowiedzieć na to pytanie, musi określić **warunki poznania naukowego**.
- Dla określenia warunków przeprowadza **analizę sądów**.

Kant dokonuje podwójnego odróżnienia między sądami

- Ze względu na **stosunek podmiotu do orzecznika**:
 - **Analityczne** – w których z analizy podmiotu dochodzimy do orzecznika, np. *kawaler to mężczyzna nieżonaty*.
 - **Syntetyczne** – orzecznik wykracza poza to, co zawarte w pojęciu podmiotu, np. *każdy chomik waży mniej niż 5 kg*.
- Ze względu na **stosunek do doświadczenia**:
 - **A priori** – sądy konieczne, ogólne, powszechne.
 - **A posteriori** – pochodzą z doświadczenia, nie są konieczne i powszechne.

Oba podziały sądów Kant połączył i otrzymał następujące rodzaje sądów:

SĄDY	<i>A PRIORI</i>	<i>A POSTERIORI</i>
ANALITYCZNE	<ul style="list-style-type: none">▪ pewne i powszechne▪ nie powiększają wiedzy	nie istnieją!
SYNTETYCZNE	<ul style="list-style-type: none">▪ pewne i powszechne▪ powiększają wiedzę	<ul style="list-style-type: none">▪ nie są pewne i powszechne▪ powiększają wiedzę

stanowią jądro wiedzy

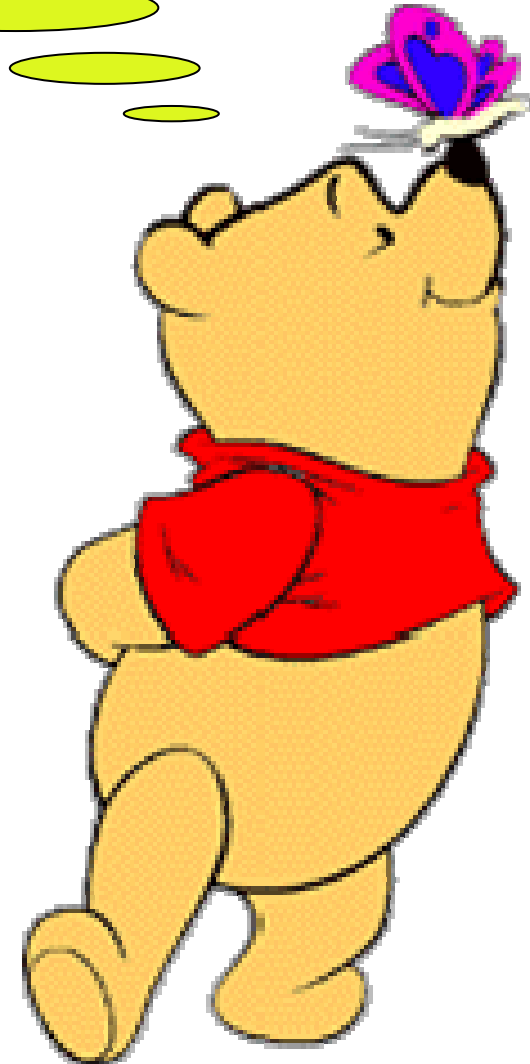
Metoda transcendentalna

- Okazuje się, że tylko **sądy syntetyczne a priori** są sędami nauki (są to sądy konieczne i ogólne, a jednocześnie oparte na doświadczeniu). Nauka jest dzięki nim możliwa.
- Ten sposób analizy Kant nazywa metodą **transcendentalną**, tzn. badającą nasze postrzeżenia i sądy nie przez analizę umysłu, ale poprzez analizę jego wytworów, czyli nauki (matematyki i czystego przyrodoznawstwa).

Transcendentalny a transcendentny

Oba terminy pochodzą od łac.
transcendere, co znaczy przekraczać.

- Badania Kanta, a zatem całą jego filozofię można nazwać **transcendentalną**, bo jej celem jest odnalezienie przedstawień, które przekraczają granice PODMIOTU i stosują się do przedmiotu. Chodzi o dotarcie do warunków poznania przedmiotu, które zawarte są w ludzkim podmiocie (form apriorycznych). To stanowisko nazywamy **idealizmem transcendentalnym**.
- Termin **transcendentny** natomiast stosuje się do przedstawień przekraczających granice doświadczenia.

Kant wyróżnia 3 płaszczyzny poznania, 3 formy poznania i 3 krytyki rozumu teoretycznego:

ROZUM	Idee: wszechświata, duszy, Boga.	Dialektyka transcendentalna (kosmologia, psychologia, teologia racjonalna)
INTELEKT	12 kategorii (m.in.: jedność, wielość, substancja, przyczyna)	Analityka transcendentalna (jak możliwe jest czyste przyrodoznawstwo?)
ZMYSŁY	2 formy naoczności: czas i przestrzeń	Estetyka transcendentalna (jak możliwa jest matematyka jako nauka?)

Estetyka transcendentalna

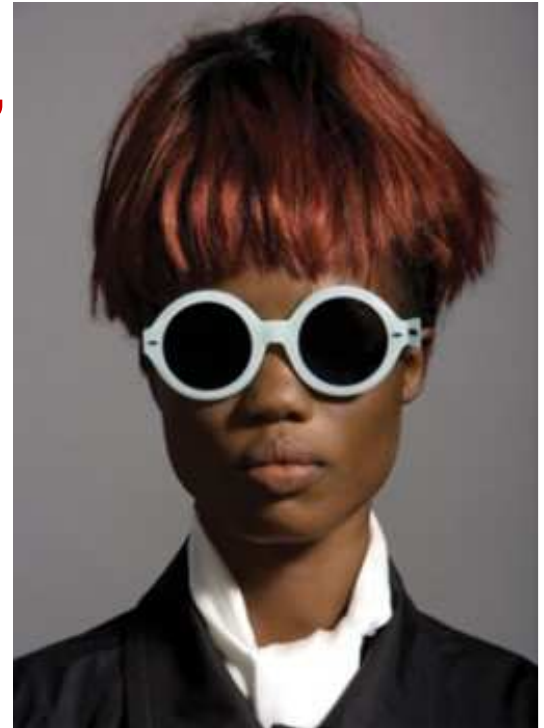
zmysły

formy naoczności: czas i przestrzeń

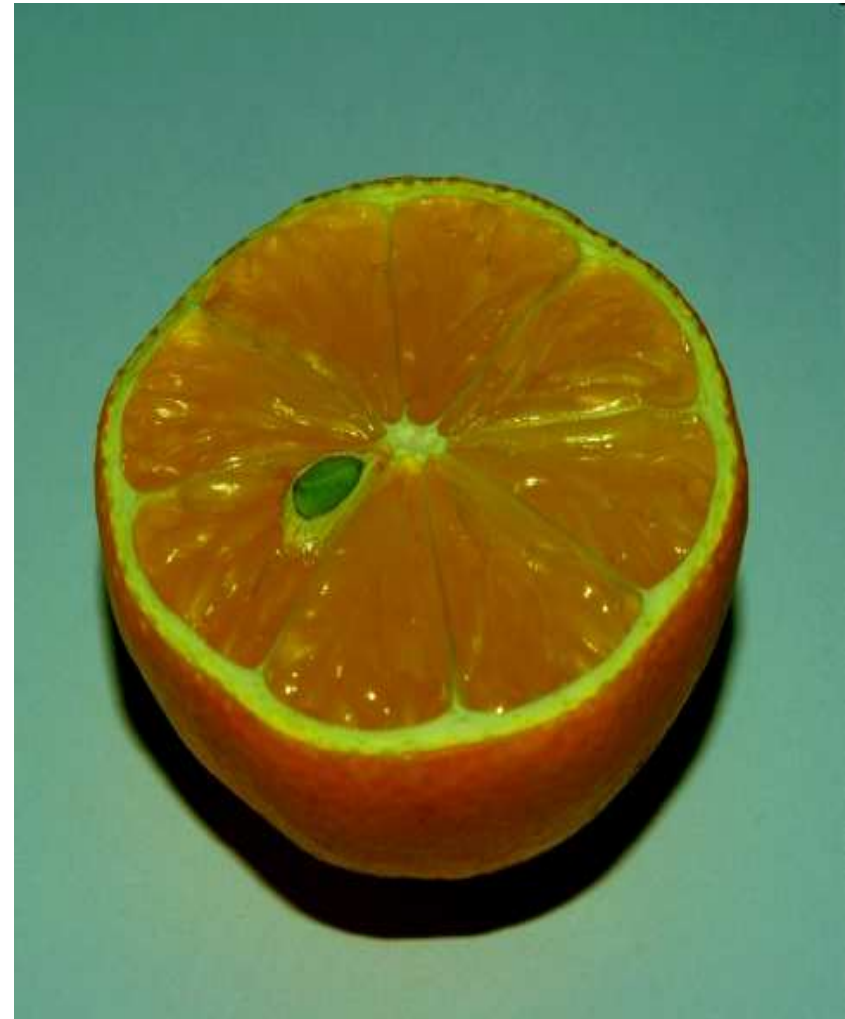
Jak Kant pogodził racjonalizm z empiryzmem?

- **Wszelkie poznanie** pochodzi z doświadczenia, ale czy w całości?
- **W rozumie tkwią pewne dyspozycje**, które wywierają wpływ na nasze doświadczenie. Podobnie jak szkła okularów, owe dyspozycje wyznaczają sposób naszego odbioru rzeczywistości.
- Wszystko, co widzimy pochodzi ze świata zewnętrznego, ale to, w jaki sposób widzimy, jest zależne od okularów.

„Bez zmysłowości nie byłby dany nam żaden przedmiot, bez intelektu żaden nie byłby pomyślany. **Pojęcia bez postrzeżeń są puste, a postrzeżenia bez pojęć ślepe**” (Kant)

- Jak łączymy w naszym poznaniu pomarańczową barwę i słodki smak w jeden przedmiot?
- Całe poznanie zaczyna się od doświadczenia, ale z tego nie wynika, że poznanie należy osadzić na fundamencie empirycznym.
- Aby poznanie było możliwe, potrzebne są zmysłowe postrzeżenia, jak i rozumienie, które za pomocą **apriorycznych form** (*okulary!*) porządkuje rapsodię wrażeń.

Przedmiot empirycznej naoczności (intuicji zmysłowej) Kant nazywa **zjawiskiem** (fenomenem)

W zjawisku Kant wyróżnia:

- **materię**, czyli to, co odpowiada wrażeniu
- **formę**, czyli to, co sprawia, że to, co w zjawisku chaotyczne, może być **uporządkowane** wg pewnych stosunków.

Do apriorycznych form zmysłowości wprowadzających porządek w rapsodię wrażeń Kant zalicza

CZAS I
PRZESTRZEŃ

Kant odrzuca pogląd Newtona, zgodnie z którym czas i przestrzeń mają charakter obiektywny i absolutny.

- Czas i przestrzeń nie są własnościami rzeczy, lecz właściwościami podmiotowego sposobu ujmowania zjawisk; są formami naszej zmysłowości; są „siecią”, za pomocą której „łowimy” to, co postrzegamy.
Poznać przedmiot to ująć go w czasie i przestrzeni.
- Czas jest formą zmysłu wewnętrznego.
- Przestrzeń jest formą zmysłu zewnętrznego.
- Czas i przestrzeń są empirycznie realne i transcendentally idealne. Co to znaczy?

Jak możliwa jest matematyka jako nauka?

- Przedstawienia umysłowe: naoczność empiryczna i pojęcie.
- Podstawą wiedzy matematycznej są naoczności czyste. Oznacza to również, że formy naoczności nie są pojęciami.
- Geometria wypowiada twierdzenia konieczne, które nie mogą być empiryczne. **Przedmiot geometrii nie jest empirycznym wyobrażeniem, lecz stałą formą zmysłowości. Jest nim przestrzeń.** Gdyby przedmiotem geometrii była przestrzeń empiryczna, wówczas twierdzenia geometrii musiałyby wychodzić od jednostkowych przypadków i zdawać się na zawodną indukcję.
- Analogicznie **przedmiot arytmetyki, czas, tłumaczy apodyktyczny charakter jej twierdzeń.**
- Matematyka jest wiedzą konieczną i ogólną (gdyż jej przedmiotem jest to, co aprioryczne, czyli umysłowe). Jako taka jednak jest wiedzą abstrakcyjną, czyli nie dotyczy świata realnego, lecz idealnego (mentalnego).

Podmiot w poznaniu jest aktywny –
dokonuje syntezy tego, co dane...

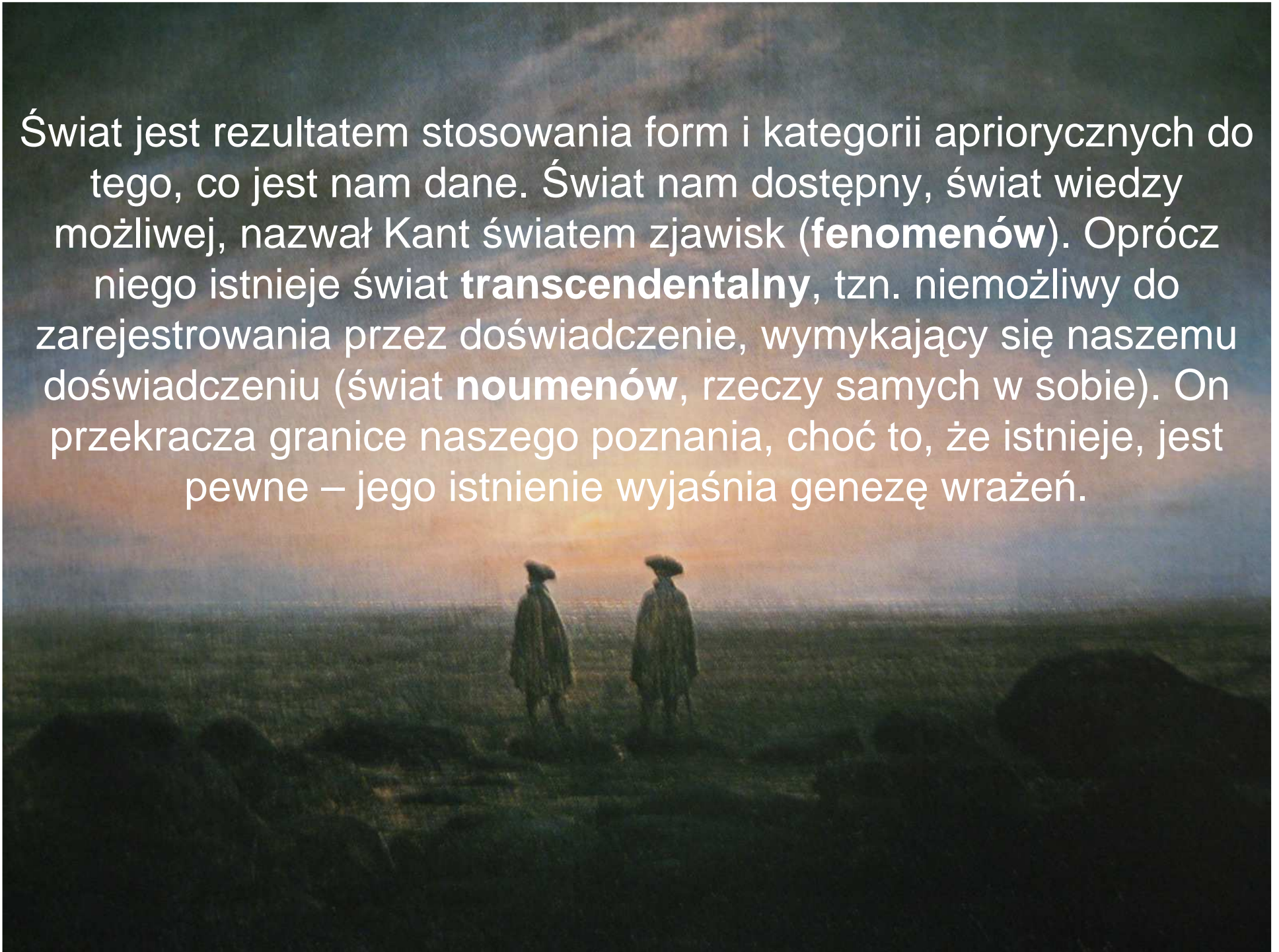

Podmiot konstytuuje świat swojego doświadczenia,
ale nie w sensie jego istnienia,
lecz w sensie wprowadzenia ładu i jedności
w chaotyczną rapsodię wrażeń.

Konkluzje *Estetyki transcendentalnej*

- Kant rozstrzyga na poziomie krytyki poznania zmysłowego, że **możliwa jest wiedza syntetyczna a priori w matematyce**, jednak konieczność sądów matematycznych dotyczy tylko zjawisk.
- Również los metafizyki zostaje rozstrzygnięty. **Metafizyka nie jest możliwa jako nauka**. Możemy poznać tylko zjawiska (fenomeny), a nie rzeczy same w sobie (noumeny). Problematyka metafizyczna musi być rozstrzygana na gruncie rozumu praktycznego.
- **Nauka jest więc ograniczona tylko do matematyki i czystego przyrodoznawstwa**. Reszta to wiedza oparta na domyśle.

Świat jest rezultatem stosowania form i kategorii apriorycznych do tego, co jest nam dane. Świat nam dostępny, świat wiedzy możliwej, nazwał Kant światem zjawisk (**fenomenów**). Oprócz niego istnieje świat **transcendentalny**, tzn. niemożliwy do zarejestrowania przez doświadczenie, wymykający się naszemu doświadczeniu (świat **noumenów**, rzeczy samych w sobie). On przekracza granice naszego poznania, choć to, że istnieje, jest pewne – jego istnienie wyjaśnia genezę wrażeń.

Myślenie obejmuje dwie funkcje:

- Zdolność tworzenia pojęć na podstawie danego materiału – **intelekt**
- Zdolność wyciągania wniosków wybiegających poza materiał doświadczenia w stronę dziedziny absolutu – **rozum**

Odpowiadają im dwa działy logiki:

analityka transcendentalna (teoria intelektu)

i **dialektyka transcendentalna** (teoria rozumu).

Analityka transcendentalna

I część logiki
intelekt
kategorie

Na czym polega działanie intelektu?

- Intelekt wprowadza **jedność** w rapsodię wrażeń, zespala, łączy je **za pomocą kategorii** w przedmioty naszego doświadczenia. Owa jedność jest odzwierciedleniem jedności samego umysłu.
- Przedmioty intelektu są więc jednością wrażeń. Jednak ta sama jedność nie jest wrażeniem, lecz aktem myślącego podmiotu.
- **To, co nazywamy przedmiotem nie istnieje więc bez aktu podmiotu. Podmiot jest warunkiem przedmiotu,** tak jak pojęcia są warunkiem doświadczenia.

Kategorie myślenia: czyste pojęcia intelektu

- Na poziomie analityki Kant pyta o to, **jakimi apriorycznymi strukturami posługuje się rozumienie**, gdy dokonuje syntezy wrażeń?
- 12 rodzajom sądów przyporządkowuje **12 kategorii, czyli apriorycznych form rozumienia**.
- Wśród kategorii dla Kanta najważniejsze są kategorie stosunku (**substancji i przyczynowości**).

Na poziomie intelektu Kant dowodzi istnienia **przyrodoznawstwa**, które...

- dotyczy świata przedmiotów (czyli jest poznaniem empirycznym),
ALE jest poznaniem zjawiskowym, tzn. nie docieramy do rzeczy samych w sobie (tylko do zjawisk, gdyż wszystko poznajemy przez pryzmat form zmysłowości: czasu i przestrzeni)
- jest poznaniem pewnym, gdyż odnosi się do koniecznych form naszego intelektu, tzn. kategorii,
ALE jest wiedzą wyłącznie fragmentaryczną,
bo ograniczoną do owych kategorii (czyli poznajemy zawsze w aspekcie tych kategorii np. w aspekcie przyczynowości, mnogości, ograniczenia – nigdy nie w całości).

Konkluzje:

Poznanie ogólne i konieczne istnieje (wbrew empiryzmowi), ale jest ograniczone do obszaru możliwego doświadczenia (wbrew racjonalizmowi).

Najogólniejsze warunki doświadczenia (np. pojęcie przyczynowości) nie biorą się z doświadczenia, ani nie umożliwiają poznania wykraczającego poza doświadczenie.

Nie pochodzą też z przyzwyczajenia (wbrew Hume'owi).

Posiadają powszechną ważność i dlatego możliwe jest poznanie obiektywne (wbrew sceptycyzmowi).

Dialektyka transcendentalna

II część logiki

rozum

idee: wszechświata, duszy, Boga

Na 3 poziomie władz poznawczych – poziomie rozumu – Kant wyodrębnia...

- **3 idee rozumu**, którym podporządkowuje **3 działy metafizyki**:
- Idea **duszy** jako całości zjawisk wewnętrznych stanowi przedmiot **racjonalnej psychologii**.
- Idea **wszechświata** jako całości zjawisk zewnętrznych – **racjonalna kosmologia**.
- Idea **Boga** jako całości tego, co rzeczywiste i możliwe (idea podstawy całego doświadczenia) – **racjonalna teologia**.

Idee stanowią przedmiot metafizyki. Sprawdzenie ich było głównym celem Kanta.

- Idea to cel, do którego rozum dąży, ale nie może go osiągnąć, ponieważ nie jest to cel realny.
- Idee mają charakter **regulatywny**, tzn. nie konstytuują naszego doświadczenia, lecz wyznaczają idealny kres poznania.
- Można je uzasadnić tylko **psychologicznie**, tzn. jako potrzebę umysłu, który je stale wytwarza.
- Kant chce wykazać, że posługując się ideami, nasza myśl gubi się w błędach – „**złudzeniach transcendentálnych**”. Metafizyka chce stosować idee poza granicami doświadczenia, do rzeczy samych w sobie, i w ten sposób wikła się w **paralogizmy, antynomie i pseudowodody**.

Krytyka psychologii racjonalnej

- Tradycyjna psychologia racjonalna (Ch. Wolffa) przedstawiała duszę jako substancję myślącą (prostą i niezniszczalną). Tymczasem **dusza nie jest przedmiotem naszego doświadczenia.**
- Dusza jest ideą regulatywną. Dla Kanta **paralogizmem** jest ujmowanie jej jako przedmiotu doświadczenia. Znamy ją tylko jako funkcję.
- Dla rozumu teoretycznego dusza nie jest możliwym przedmiotem badań. Inaczej jest na poziomie rozumu praktycznego.

Krytyka kosmologii racjonalnej.

Próby określenia natury świata spotykają się z największymi trudnościami...

tezy

1. Świat ma początek w czasie i ma granice w przestrzeni.
2. Wszystko w świecie jest bądź prostym składnikiem, bądź składa się z prostych składników.
3. Istnieje w świecie wolność.
4. Do natury świata należy, że istnieje istota konieczna, czy to jako jego część, czy jako przyczyna.

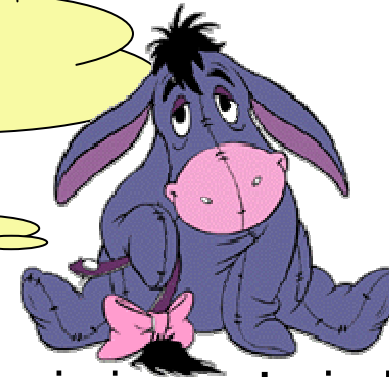
antytezy

1. Świat nie ma początku w czasie i granic w przestrzeni.
2. Nic w świecie nie jest proste ani z prostych składników złożone.
3. Nie ma w świecie wolności, lecz wszystko dokonuje się wedle praw przyrody.
4. Nie istnieje żadna istota konieczna: ani jako część świata, ani jako jego przyczyna.

Po raz pierwszy w historii filozofii pojawia się **pojęcie koniecznego błędu**, nierozdzielnie związanego z charakterem ludzkiego rozumu

- Kiedy kosmologia racjonalna twierdzi, że dysponuje teorią świata w całości, wykracza poza granice zdolności poznania ludzkiej istoty.
- Pojawiają się **antynomie**, czyli objawy rozterki rozumu z samym sobą, bo sprzeczne twierdzenia (teza-antyteza) są tak samo przekonujące dla ludzkiego rozumu.

Jak z tego wybrnąć???

- Rozwiązanie antynomii jest niemożliwe, jeśli przyjmiemy, że jedna z alternatywnych odpowiedzi jest prawdziwa.
- **Dla Kanta w dwóch pierwszych kwestiach, prawdą nie jest ani teza, ani antyteza, a w dwóch następnych prawdą może być i teza, i antyteza.**
- Swoją odpowiedź oparł Kant na **rozdzieleniu** między światem zjawisk a światem rzeczy samych w sobie (światem inteligibilnym).
- Skoro czas i przestrzeń nie są realnymi przedmiotami, to pierwsze **dwie kwestie są bezprzedmiotowe**.
- **W wypadku 3 i 4 antynomii, tezy są prawdziwe dla świata rzeczy samych w sobie, natomiast antytezy dla świata zjawisk. Dlaczego?**

Krytyka racjonalnej teologii

- **Idea Boga jest dla Kanta „hipotezą konieczną dla zaspokojenia rozumu”**. Wybiega poza możliwe doświadczenie, nie jest faktem stwierdzonym przez doświadczenie.
- Dlatego Kant **krytykuje wszystkie dotychczasowe dowody na istnienie Boga: ontologiczny, kosmologiczny i teleologiczny**.

Kantowska krytyka dowodów na istnienie Boga

- **Ontologicznego**, bo istnienie nie jest zawarte w pojęciu żadnego przedmiotu. Z pojęcia można wnosić tylko o **możliwości istnienia** przedmiotu, a nie o jego **istnieniu**.
- **Kosmologicznego**, bo wnioskowanie z faktu istnienia świata o istnieniu Boga jest nieuprawomocnionym zastosowaniem zasady przyczynowości, która obowiązuje tylko w granicach doświadczenia.
- **Teleologicznego**, bo to, że świat jest uporządkowany dowodzi co najwyżej, że świat ma architekta, a nie stwórcę.

Teza o istnieniu Boga to
postulat rozumu praktycznego

- Kant zauważa, że nie możemy ani wiedzieć, ani nie wiedzieć, czy Bóg istnieje, dlatego teza o istnieniu Boga jest **wolna od sprzeczności**.
- Dowodzenie istnienia Boga nie jest też możliwym tematem dociekań naukowych.

Kant był przekonany, że obalił dotychczasową metafizykę. W jakim sensie?

- **Obalił jej dowody, a nie tezy.** Nie przeczył istnieniu Boga czy nieśmiertelnej duszy. Wykazał jednak, że ani jedno, ani drugie nie zostało dowiedzione.
- Wszystkie stanowiska metafizyczne przekraczają granice poznania (np. materializm nie jest bardziej naukowy od idealizmu).
- **Wskazał inną drogę do uzasadnienia tez metafizycznych: praktyczną.** Nie możemy dowieść ich prawdziwości teoretycznie, ale **możemy wykazać ich zgodność z postulatami stawianymi przez życie i działanie.** Zatem nie należą one do wiedzy, lecz do wiary.

Krytyka praktycznego rozumu

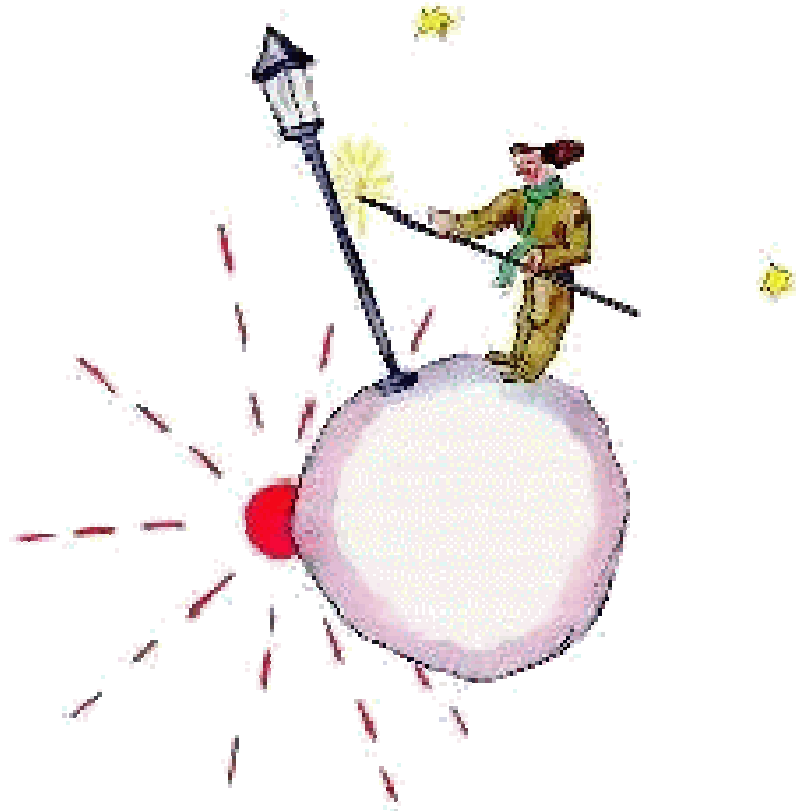
Gdzie Kant usytuuje metafizykę, skoro na pewno nie jest ona nauką, a jednak stanowi potrzebę naszego umysłu?

Twierdzenia metafizyki można wykazać na płaszczyźnie etyki,
czyli odpowiadając na pytanie:

co powinienem czynić?

Heteronomizm contra autonomizm

- Szukając prawd niezmiennych w moralności, Kant zauważa, że rozum praktyczny (wola) może działać pod wpływem celów i zadań zewnętrznych (popędów, uczuć, wymagań społecznych, nakazów Boskich), jak i niezależnie od nich.
- **Źródłem moralności jest autonomia woli.** Ze stanowiska rozumu, dobra jest tylko dobra wola, która dobra jest wtedy, gdy spełnia obowiązek, czyli podporządkowuje się prawu (imperatyw).

W centrum etyki Kant stawia pojęcie **obowiązku**

Tylko czyny wykonywane pod wpływem obowiązku (a nie skłonności przyrodzonej) mają znaczenie moralne (**rygoryzm**).

Istotą obowiązku jest podporządkowanie się prawu powszechnemu, a nie indywidualnym zasadom (**uniwersalizm**).

Rozum praktyczny każe podporządkować się prawu, ale nie przesądza treści tego prawa (**formalizm**).

Aprioryczne prawo moralne Kanta było odpowiedzią na relatywistyczne dążenia epoki

Kant formułuje prawo moralne w formie **trzech imperatywów**:

1. Postępuj według takiej maksymy, którą chciałbyś uczynić powszechnie obowiązującą.
2. Postępuj tak, abyś człowieczeństwa w twojej i innej osobie używał zawsze jako celu, nigdy jako środka.
3. Każda istota rozumna powinna postępować tak, jakby była prawodawczym członkiem królestwa celów.

Czego mogę się spodziewać?

- Kant formułuje **3 postulaty rozumu praktycznego** (postulaty rozumie jako coś, co nie jest dowiedzione, ale my musimy żyć tak, jakby było to dowiedzione):

1 postulat:

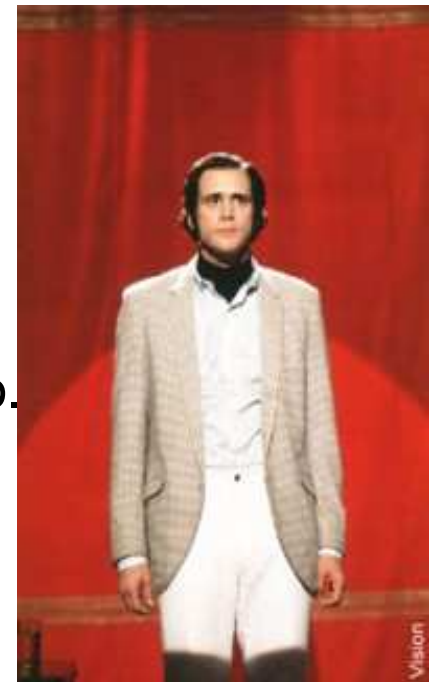
- Warunkiem moralności jest wolność.
- Moralność jest faktem.
- Ergo: **wolność** istnieje.

2 postulat:

nieśmiertelność duszy jako warunek postępu moralnego.

3 postulat:

istnienie Boga jako gwarancja sprawiedliwości.

Prymat rozumu praktycznego nad rozumem teoretycznym

- W świecie zjawisk jesteśmy zdeterminowani, będąc związani relacjami przyczynowymi; w świecie „myślnym” możemy być wolni. Determinacja jest prawem zjawisk, a wolność prawem rzeczy samych w sobie. **Nie jest dowiedzione, że jesteśmy wolni, ale musimy żyć tak, jakby było to dowiedzione.**
- Rozum praktyczny przypisuje wolności, nieśmiertelności i Bogu realne istnienie, choć rozum teoretyczny zwraca uwagę na to, że w świecie zjawisk ich nie ma.
- **Instancje rozumu teoretycznego i praktycznego nie są sobie równe. Rozum praktyczny, nie ulegając sugestii zjawisk, ma pierwszeństwo.**

Za sprawą Kanta dokonał się „przewrót kopernikański” w filozofii

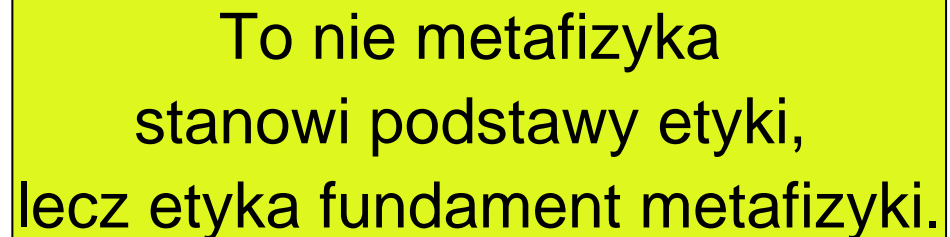
Oдноśnie
podstaw nauki:

Zmiana pojęcia przedmiotu.
Warunkiem jego poznania jest podmiot, który konstytuuje przedmiot doświadczenia.
Myśl nie jest przeciwieństwem, lecz składnikiem doświadczenia.
Podkreślenie czynnej roli umysłu w poznaniu.

Oдноśnie
podstaw moralności:

Z lektora prawa moralnego człowiek staje się kreatorem prawa moralnego.

To nie metafizyka
stanowi podstawy etyki,
lecz etyka fundament metafizyki.

Jako myśliciel polityczny Kant ugruntowuje swą sławę poprzez rozprawę *O wiecznym pokoju* (1795)

Kant przedstawia **warunki bezwzględnego, wiecznego pokoju**:

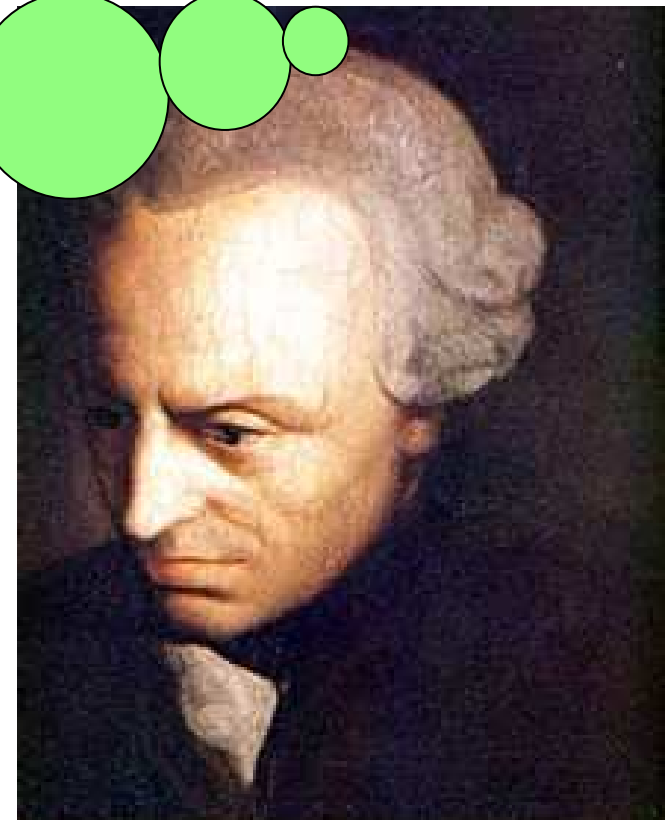
1. Zaleca republikański ustrój w państwie.
2. Prawo międzynarodowe powinno opierać się na federacji wolnych państw.
3. Ogólnoświatowe prawo obywatelskie powinno być ograniczone do warunków powszechnej gościnności (nikt nie może rościć sobie praw gościnności za granicą, ale może oczekiwać, że nie spotka się z wrogością).

Kant pokazuje, że pokój nie jest nieosiągalny. Dla niego jest podstawowym pojęciem całego myślenia, a zarazem ostatecznym celem historii.

Krytykuje też ówczesny kolonializm jako „przerażającą” niesprawiedliwość.

Przesłanie Kanta dla filozofii?

„Największa i może jedyna korzyść z wszelkiej filozofii czystego rozumu ma charakter negatywny. Mianowicie nie służy do rozszerzania spektrum filozofii, lecz do określania jej granic. Jej skromna zasługa polega nie na odkrywaniu prawdy, lecz na **zapobieganiu błędom**”

Przesłanie Kanta dla nas?

Miej odwagę myśleć!
{:-)

